

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

A1. Η θεατρική λειτουργία των διηγημάτων του Βιζυηνού έχει επισημανθεί από τους μελετητές του έργου του, με πρώτο τον Παλαμά. Τα στοιχεία που προσδίδουν θεατρικότητα αποτυπώνονται σε όλα τα διηγήματά του και ανάγονται στις αφηγηματικές τεχνικές του.

Σε ό,τι αφορά το διήγημα «το Αμάρτημα της μητρός μου», τα βασικά στοιχεία που προσδίδουν στην αφήγηση θεατρική λειτουργία είναι:

α) Η περιγραφή του τελετουργικού της πρώτης υιοθεσίας. Ο Βιζυηνός παρέχει μια σκηνοθετική διάσταση του δρώμενου με τις αντιθέσεις για την ποικιλία των συναισθημάτων (ευτυχία για τη Δεσποινιώ ≠ κλάμα για τη φυσική μητέρα και λύπη για τον φυσικό πατέρα), με τις αντιθέσεις των καταστάσεων (το αυστηρόν και μονότονον του βίου ≠ η ζωηρότητα του κορασιού), με τις αντιθέσεις των κινήσεων (ανεχώρησαν ≠ εισήλθον), με τις αντιθέσεις στους τοπικούς προσδιορισμούς (υψηλού ≠ εμπρός του, εις τον ώμον του) και στη σειρά (προηγήθησαν ≠ ηκολούθησαν).

β) ο τρόπος αφήγησης: επιλέγεται η μίμηση (πρωτοπρόσωπη αφήγηση και διάλογος) που συνιστά τη λεγόμενη σκηνική μέθοδο στην παρουσίαση της δράσης: ο συγγραφέας (σκηνοθέτης) ανεβάζει τα περισσότερα πρόσωπα του έργου στη «σκηνή» του διηγήματος, στοιχείο που επενδύει στην αφήγηση τη φυσικότητα και τη ζωηρότητα των εκφράσεων. Παράδειγμα που πιστοποιεί τη σκηνική μέθοδο είναι το διαλογικό μέρος μεταξύ της μητέρας και του Γιωργή, η συγκρουσιακή σχέση τους για τη δεύτερη υιοθετημένη κόρη (- Δός του πίσου τό Κατερινιώ...καί είναι ἀδελφή σας!).

γ) Η διάρθρωση της αφήγησης σε σκηνές και η εναλλαγή των σκηνών (ενοτήτων), επεισοδίων, προσώπων, σκηνικών, η εναλλαγή (σκηνικών) χώρων. Στο απόσπασμα που μας δίνεται μεταφερόμαστε από τον ανοιχτό χώρο της πομπής της πρώτης υιοθεσίας (αυλή του σπιτιού), στον κλειστό χώρο του σπιτιού, όπου διαδραματίζεται η ένταση του διαλογικού μέρους της μητέρας και του Γιωργή. Η εναλλαγή των (σκηνικών) χώρων αποτυπώνει αντίστοιχες σημάνσεις και στα συναισθήματα των προσώπων. Κατά τη διάρκεια του τελετουργικού της πρώτης υιοθεσίας η Δεσποινιώ και τα μέλη της οικογένειας βιώνουν έντονα και ευχάριστα συναισθήματα. Από την άλλη στο χωρίο της σύγκρουσης μητέρας – αφηγητή για τη δεύτερη υιοθετημένη κόρη, εντοπίζεται μία κλιμάκωση στη διαφωνία, που οδηγεί τα δύο πρόσωπα σε ψυχολογική ένταση.

B1. Η γλώσσα της πεζογραφίας του Γ. Βιζυηνού αποτελεί ένα ξεχωριστό και πρότυπο παράδειγμα ιδανικής συνύπαρξης καθαρεύουσας και λαϊκής γλώσσας. Όταν αφηγείται ο μορφωμένος αφηγητής της ώριμης ηλικίας κυριαρχεί απόλυτα η χρήση της καθαρεύουσας, καθώς είναι αυτή που αντιπροσωπεύει τον άνθρωπο εκείνο που έχει ταξιδέψει, έχει ιδιαίτερες γνώσεις ψυχολογίας που αποτυπώνονται στη λεπτή, ουσιαστική και μοναδική ψυχογράφηση των χαρακτήρων του, των «πορτρέτων» των ηρώων των διηγημάτων του. Είναι ευδιάκριτη στα κείμενά του η πλούσια και πολύπλευρη μόρφωση και η ευρύτερη παιδεία του. Ο πνευματικός και επιστημονικός του θησαυρός δε θα μπορούσε να αποδοθεί διαφορετικά, παρά μόνο μέσα από τη χρήση μιας λόγιας γλώσσας με αρχαιοπρεπείς τύπους που συνάδει με το χώρο της επιστήμης και γενικότερα της γνώσης.

Από την άλλη πλευρά, όταν μεταφέρονται στο κείμενό του οι διάλογοι των προσώπων είναι φυσικό να κυριαρχεί η λαϊκή γλώσσα με παράλληλη αξιοποίηση ιδιωματικών λέξεων που αντανakλούν την αληθινή γλώσσα της αγαπημένης του πατρίδας. Έχοντας ένα ιδιαίτερο πάθος αλλά και έναν πραγματικό σεβασμό για την πατρογονική του γη, τη Θράκη, αλλά πάνω απ' όλα για τους αυθεντικούς και ξεχωριστούς ανθρώπους της, επιλέγει να χρησιμοποιήσει τη δημοτική γλώσσα διανθισμένη με τυπικά ιδιωματικά χαρακτηριστικά που αναπαριστούν χωρίς αλλοιώσεις και επιτηδεύσεις τον καθημερινό τρόπο ομιλίας και επικοινωνίας αυτών των ανθρώπων. Εξάλλου, όπως αναφέρει ο Νικηφόρος Βρεττάκος «η γλώσσα του αποπνέει μια ζεστασιά ζωής», αποπνέει άρα, την πραγματική και αυθεντική ζωή στην ολότητά της.

Σε κάθε περίπτωση η χρήση της καθαρεύουσας στα διηγηματικά μέρη και η χρήση της δημοτικής στα διαλογικά συνιστά αφενός μεν έναν καίριο δείκτη της πνευματικής εξέλιξης του αφηγητή αλλά και την κοινωνικών και πολιτισμικών διαφορών που επισυμβαίνουν, αφετέρου δε λειτουργεί ως ένα δυναμικό στοιχείο ρεαλισμού και αληθοφάνειας.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αξιοποίησης της καθαρεύουσας αποτελεί το χωρίο «Ο γάμος αυτής... έγνωρισαν», όπου ο Βιζυηνός ερμηνεύει την αντίδραση των αδερφών του στον εσπευσμένο γάμο της αδελφής τους, την οποία δικαιολογεί απόλυτα μετά την αγάριστη και ιδιοτελή στάση της.

Αντίστοιχα, ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης της δημοτικής γλώσσας είναι το χωρίο «- Δός του πίσω ... το σπίτι μας», στο οποίο αβίαστα και χωρίς περιττολογίες και υπερβολές ο αφηγητής μεταφέρει αυτούσια τα λόγια που εκφράζουν τα αρνητικά συναισθήματά του απέναντι στη δεύτερη υιοθετημένη αδερφή του.

B2. α. Ο Γ. Βιζυηνός στον εν λόγω χωρίο αξιοποιεί την αφηγηματική τεχνική της επιτάχυνσης, δεδομένου ότι σε μόλις τέσσερα ρήματα σε χρόνο παρελθοντικό απεικονίζεται ολόκληρη η ζωή της θετής αδερφής του. Η περιληπτική παρουσίαση τόσο σημαντικών γεγονότων που αφορούν στο συνολικό βίο και τη διαδρομή ενός ανθρώπου σε τέτοια πύκνωση αφήγησης και εντυπωσιακή σύνοψη εξυπηρετούν τις ακόλουθες προθέσεις του αφηγητή:

α) Επιθυμεί να προσπεράσει γεγονότα δευτερευούσης σημασίας, που θα αποτελούσαν μια ανιαρή και αδιάφορη εξιστόρηση συμβάντων ενός ανθρώπου τον οποίο δε γνώρισε ο ήρώας μας καθώς έλειπε στο εξωτερικό, όμως, διάκειται αρνητικά απέναντί του γνωρίζοντας από τους αδερφούς του λεπτομέρειες που σχετίζονταν με την ψυχρή και ωφελμιστική συμπεριφορά και στάση του. Εξάλλου μια εκτενέστερη παρουσίαση της ζωής της κοπέλας δε θα είχε καμία ουσιαστική συνεισφορά στην εξέλιξη και την πλοκή του διηγήματος.

β) Το έργο αποκτά πιο γρήγορο και δυναμικό ρυθμό χωρίς ανούσιες παρεκκλίσεις και διηγήσεις που θα κούραζαν τον αναγνώστη, γίνεται πιο άμεσο και ενδιαφέρον.

γ) Διατηρείται η συνοχή και η ενότητα του διηγήματος, το οποίο παραμένει ζωντανό, μεστό και πυκνό αποφεύγοντας τη χαλάρωση και την αποσύνδεση από τον κεντρικό άξονα του μύθου.

δ) Δηλώνεται η πολύχρονη απουσία του βασικού ήρωα στο εξωτερικό.

B2. β. Ο Βιζυηνός εφαρμόζοντας όπως συνηθίζει την τεχνική αναχρονιών επιλέγει να διακόψει την ευθύγραμμη ροή της ιστορίας προκειμένου να «φωτίσει» συναισθηματικές καταστάσεις και να συνδέσει γεγονότα του παρελθόντος και του παρόντος. Τη στιγμή της δραματικής κορύφωσης, όταν τα δύο κύρια πρόσωπα του έργου, η μάνα και ο γιος, συγκρούονται για τη δεύτερη υιοθεσία, παρεμβάλλεται μια σύντομη αναδρομική αφήγηση της Δεσποινιάς που αφορά τη στάση της απέναντι στη θετή της κόρη. Λίγο πριν ο Γιωργής έρχεται σε ρήξη με τη μητέρα του, ανήμπορος να δικαιολογήσει την επιμονή της να υιοθετεί κορίτσια. Τονίζει μάλιστα, ότι η Κατερινιώ αποτελεί «ξένο σώμα» στην οικογένεια που πρέπει να αποβληθεί.

Η μάνα στην προσπάθειά της να εκλογικεύσει τη συναισθηματική της κατάσταση και να πείσει το γιο της αναπτύσσει επιχειρηματολογία που επιβεβαιώνει ότι η Κατερινιώ είναι «δικό της παιδί» παρότι υιοθετημένο. Συγκεκριμένα, γυρίζει πίσω το χρόνο στην εποχή που το κορίτσι ήταν ακόμη βρέφος. Δηλώνει ότι το ανέθρεψε όπως ακριβώς και τα δικά της παιδιά. Το υιοθέτησε στην τρυφερή ηλικία των τριών μηνών, αμέσως μετά το θάνατο της μητέρας του. Συνδέθηκε μαζί του παρέχοντας του τις ίδιες φροντίδες, την ίδια στοργή και προστασία με αυτήν που προσέφερε στα φυσικά της τέκνα. Συνεπώς, η άρνηση της να "επιστρέψει" το Κατερινιώ και να το ανταλλάξει με άλλο κορίτσι είναι απόλυτα δικαιολογημένη.

Με την παρεμβολή της παρούσας ανάληψης απενοχοποιείται η μητέρα στα μάτια του αναγνώστη, καθώς αυτός αντιλαμβάνεται τον αγώνα που κατέβαλε η μάνα για να "αναστήσει" το ορφανό και έτσι να εξιλεωθεί για το παλιό της αμάρτημα.

G1. Η σκηνή της πρώτης υιοθεσίας είναι πολυσύνθετη. Ακολουθείται συγκεκριμένο τυπικό, περιγράφεται μια «ταξική» σχεδόν διαφοροποίηση, μια ιεράρχηση των συνοδών του προς υιοθεσία κοριτσιού, στην οποία επικεφαλής είναι ο κύριος εκπρόσωπος του δήμου, ακολουθεί η θετή μητέρα, ενώ οι φυσικοί γονείς έπονται.

Ο Βιζυηνός προσδίδει μια σκηνοθετική διάσταση στην περιγραφή του με την ποικιλία των συναισθημάτων των προσώπων, αλλά και τη δραματικότητα της φύσης τους και ψυχογραφεί τους χαρακτήρες του. Ο φυσικός πατέρας παρουσιάζεται χλωμός, βιώνει έναν βουβό πόνο, εσωτερικό, συγκρατημένο, όπως αρμόζει σε έναν άντρα του 19^{ου} αιώνα. Η φυσική μητέρα εξωτερικεύει το σπαραγμό της και αναζητά τη συμπαράσταση ακουμπώντας στον ώμο του συζύγου της. Η Δεσποινιά βιώνει έντονα και ευχάριστα συναισθήματα, από την άλλη, όμως, φοβάται και ανησυχεί για την αίσια έκβαση της διαδικασίας. Η ταραχή της αποτυπώνεται μέσω του ρήματος «έτρεμεν» και της αντωνυμίας «εγώ», καθώς η μητέρα επιθυμεί μέσω της υιοθεσίας να απαλλαγεί από το συνειδησιακό βάρος του ακούσιου θανάτου της πρώτης κόρης της. Η αντίθεση των συναισθημάτων της – ευχάριστα – δυσάρεστα, πιστοποιείται μέσω των λέξεων έτρεμεν ≠ εὐτυχίαν της. Η πανηγυρική υιοθεσία καταλήγει στην ενθρόνιση της θετής κόρης, καθώς κανείς από τους παρευρισκομένους δεν προβάλλει αντιρρήσεις.

Δ1. Και στα δύο αποσπάσματα κεντρικός και βασικός άξονας είναι η αντίδραση των ανθρώπων σ' ένα ζήτημα που σχετίζεται άρρηκτα και ουσιαστικά με την ανθρώπινη ευαισθησία και ενσυναίσθηση. Μέσα από τα διαλογικά μέρη και τις αφηγήσεις και οι δύο συγγραφείς επιχειρούν να αναδείξουν τα συναισθήματα που βιώνουν οι συμμετέχοντες στα γεγονότα, ειδικότερα δε, όταν αφορούν σε θέματα που άπτονται επιλογών που μπορούν να δεσμεύσουν τους πρωταγωνιστές των έργων μια ολόκληρη ζωή.

Στο πλαίσιο αυτό από την προσεκτική ανάγνωση των δύο κειμένων προκύπτουν ομοιότητες και διαφορές.

Σε ό,τι αφορά στο σκέλος των ομοιοτήτων ως πρώτη θα μπορούσε να αναφερθεί το ίδιο το κεντρικό θέμα, η ύπαρξη ενός παιδιού εγκαταλελειμμένου και εντελώς απροστάτευτου. Στο «Αμάρτημα της μητρός μου» η μητέρα κρατά περιχαρής στα χέρια της ένα παιδί ορφανό το οποίο βρέθηκε στο δρόμο, χωρίς ούτε την ελάχιστη φροντίδα ούτε καμία, έστω και υποτυπώδη, προοπτική για το μέλλον του. Αντίστοιχα, στους «Άθλιους των Αθηνών» ο Τάσος, ο λούστρος, μιλά για ένα νήπιο το οποίο εγκαταλείφθηκε μέσα στη νύχτα στο χώρο που αυτός κοιμόταν. Πρόκειται για ένα παιδί που βρίσκεται εκ των πραγμάτων χωρίς βοήθεια και του οποίου η τύχη και η προοπτική εξαρτάται από την ευγενική και τρυφερή αντίδραση των ανθρώπων.

Άλλη μια ομοιότητα αφορά στο φύλο των εγκαταλελειμμένων παιδιών, το οποίο είναι κοινό και στις δύο περιπτώσεις. Πρόκειται για κορίτσι, που ειδικά δε στην περίπτωση της Δεσποινιάς της Μηχαλιέσσας εξυπηρετεί και την εκπλήρωση της επιθυμίας της να μεγαλώνει και να ανατρέφει κορίτσια ως απόπειρα εξιλέωσης για τη διάπραξη του πρότερου αμαρτήματός της.

Επιπρόσθετα, μια ομοιότητα ακόμη συναντάται στην αντίδραση των δύο βασικών πρωταγωνιστών απέναντι σ' ένα τόσο συνταρακτικό γεγονός, της Δεσποινιάς και του μικρού Τάσου αντίστοιχα. Και οι δύο φέρονται με έναν υπερπροστατευτικό και ιδιαίτερα ευαίσθητο τρόπο στα δύο απροστάτευτα και αβοήθητα νήπια περιβάλλοντάς τα με περισσή αγάπη και μοναδική τρυφερότητα. Η μητέρα είναι έτοιμη και αποφασισμένη να μεγαλώσει αυτό το παιδί αναλαμβάνοντας όλες τις ευθύνες και όλα τα πιθανά κόστη. Αντίστοιχα, ο Τάσος, παρά τις αντίξοες και άθλιες συνθήκες διαβίωσής του θέλει με κάθε τρόπο να συμβάλει στην επιβίωση του παιδιού που βρέθηκε δίπλα του, αφιερώνοντας όλο το υστέρημά του και θέτοντας σε δεύτερη μοίρα την εξασφάλιση του επιούσιού του.

Σχετικά με τις ανακλύπτουσες διαφορές ως πρώτη μπορεί να αναφερθεί η διαφορετικότητα των αιτιών της εγκατάλειψης των δύο παιδιών στα δύο αποσπάσματα αντίστοιχα. Στο μεν «Αμάρτημα της μητρός μου» η μητέρα, η Δεσποινιά η Μηχαλιέσσα αναφέρει ότι το παιδί αυτό είναι ορφανό, καθώς έχουν πεθάνει και οι δύο γονείς του, ενώ στους «Άθλιους των Αθηνών» η εξήγηση που δίδεται από τη γραία που είναι παρούσα στα γεγονότα αναφορικά με την εγκατάλειψη του νηπίου, συσχετίζεται με οικονομικούς λόγους που πιθανόν οδήγησαν τη μητέρα σ' αυτή την τραγική πράξη.

Παράλληλα, μια ακόμα διαφορά εντοπίζεται στο γεγονός ότι η μητέρα στο «Αμάρτημα της μητρός μου» επιθυμεί να φροντίσει το μικρό κορίτσι με ανιδιοτέλεια και αυταπάρνηση, χωρίς να επιδιώκει το παραμικρό οικονομικό όφελος, ενώ στους «Άθλιους των Αθηνών» το παιδί θα τύχει της πρέπουσας στοργής και ανατροφής, αρκεί να υπάρχει η ανάλογη πληρωμή, ή οικονομική συνδρομή.

Εναλλακτικά, ως επιπλέον ομοιότητες θα μπορούσαν να αντιφερθούν:

α) οι σκληρές και απάνθρωπες συνθήκες εργασίας των αδελφών του Γιωργή στο «Αμάρτημα της μητρός μου» στα εργαστήρια των μαστόρων και του Τάσου στους «Άθλιους των Αθηνών» που περιγράφει με παραστατικότητα και γλαφυρότητα τη βίαιη συμπεριφορά του μάστορα για τον οποίο δούλευε,

β) και τα δύο παιδιά είναι νεογέννητα, δεδομένου ότι στο έργο του Βιζυηνού το παιδί παρουσιάζεται να βρίσκεται «έν σπαργάνοις», ενώ στο έργο του Κονδυλάκη είναι μέσα σε «φασκιά» και «λουφάζει εντός των σπαργάνων του».

Μια επιπλέον διαφορά μπορεί να επισημανθεί στο γεγονός ότι στην περίπτωση του «Αμαρτήματος της μητρός μου» η μητέρα επιδιώκει με κάθε τρόπο να βρει ένα παιδί να υιοθετήσει ως αναπλήρωση του δικού της «χαμένου» παιδιού, ενώ στους «Άθλιους των Αθηνών» το νήπιο βρίσκεται τυχαία στο χώρο που κοιμόταν ο μικρός λούστρος και μάλιστα από τη γραία που συμμετέχει στα συμβάντα η παρουσία του παιδιού αποδίδεται σε θεϊκή πρόνοια.